

Identități culturale în donația de cărți a episcopului catolic Anton Sigismund Stoica de Szala (1699-1770)

I a c o b M Â R Z A

Universitatea „1 Decembrie 1918”, Facultatea de Istorie și Filologie
„1st December 1918” University of Alba Iulia, Faculty of History and Philology
Personal e-mail: iacob_marza@yahoo.com, secretariat_istorie@uab.ro

Cultural Identities in the Books Donated by the Catholic Bishop Anton Sigismund Stoica of Szala (1699-1770)

As extension to a work from 1974 – *O listă cu cărți de la episcopul Anton Sigismund Stoica de Szala (1699-1770) / A List of Books* study attempts to investigate and establish various enlightened cultural identities from *from Anton Sigismund Stoica of Szala (1699-1770)*, in “Apulum”, XII, 1974, p. 329-359, the present manuscript XI 271, preserved at the National Library of Romania, Batthyaneum Branch, Alba Iulia, entitled *Catalogus Librorum ab Excellentissimo Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Piae Memoriae SIGISMUNDO ANTONIO SZTOJKA L[ibero] B[arone] de Szala Antiquo Episcopo Transyl[vaniae] ultima voluntate Seminario Ep[iscop]ali Albensi Incarnate Sapientiae Legatorum Ordine Alphabetico digestus*. The manuscript includes a list of books donated by the Bishop for the *Seminarium Incarnate Sapientiae* of Alba Iulia, an institution set up by the Baron of Szala.

Starting the investigation from the items of information provided by *Catalogus Librorum* and few books bearing the donor's signature found in the Library Fund of Alba Iulia, the author of the present study attempts to detect several cultural identities typical for the Age of Enlightenment. If one takes into account the Bishop's life, activity and managerial work between 1749 and 1759, mention should be made about his constant interest in *libri theologici, libri philosophici, libri historici, libri juridici*, etc. This kind of cultural identities emerge from the identification and interpretation of several titles significant for the bookish horizon typical for a Catholic prelate of the Transylvanian Principality in the Age of Enlightenment.

Keywords: Age of Enlightenment, Alba Iulia, Catholic Bishop, book donation, bookish horizon, cultural encyclopedism

In urmă cu trei ani, discutăm pe parcursul unei comunicări despre colecții cu cărți ale unor profesori de la școlile Blajului în epoca Luminilor¹, afirmând influența cărții tipărite asupra câtorva compartimente și structuri ale Europei intelectuale, înregistrându-se la scara societății o veritabilă „revoluție industrială”². Tot atunci, subliniam, între altele: funcționarea câtorva rețele de difuzare a cărții tipărite; diversificarea târgurilor de vânzare a cărților în centre culturale și universitare ale continentului; multiple consecințe pentru comunicarea între cititori și îmbogățirea orizontului spiritual; explozia numărului de biblioteci și colecții cu cărți, la nivel privat și instituțional, ca urmare a sociabilității tiparului; înflorirea nemaiîntâlnită a artei și culturii în diferite provincii, centrale ori limitrofe, ale Imperiului Habsburgic; consecințele pe termen lung a celei de a doua revoluții a cărții și invenția mediatizării asupra unor grupuri sociale în spațiul cultural și geopolitic

habsburgic pe tot parcursul secolului al XVIII-lea³ etc.

Donația de cărți a Episcopului catolic din Transilvania, Anton Sigismund Stoica de Szala (1699-1770) ilustrează, din perspectiva unor identități culturale transilvănene⁴, raportabile la conținutul *Catalogus Librorum ab Excellentissimo Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Piae Memoriae Sigismundo Antonio Sztojka L[ibero] B[arone] de Szala Antiquo Episcopo Transyl[vaniae] ultima voluntate Seminario Ep[iscop]ali Albensi Incarnate Sapientiae Legatorum Ordine Alphabetico digestus*⁵, o parte din aspectele mai sus schițate. Rememorăm câteva date și momente din viața și activitatea Episcopului, pentru a înțelege mai bine semnificația culturală a donației de cărți pe seama Seminarului catolic de la Alba Iulia, pornind de la conținutul documentului adus în discuție, editat în anexa unei cercetări în deceniul 8 al secolului trecut⁶.

Originar din Maramureș, cu părinți de religie răsăriteană, remarcat în cadrul luptelor contra tătarilor

din 1717, Anton Sigismund Stoica îmbrățișează religia catolică, urmând școli în Ungaria, fiind trimis apoi la Paris, la Universitatea Sorbonne, unde a obținut titlul de doctor în dreptul canonic. După încheierea studiilor, Anton Sigismund Stoica va activa în dieceza Eger, și la Košice. La Eger ajunge canonic și prepozit. Innobilat de către Împărăteasa Maria Tereza, prin diploma din 29 mai 1749, alături de frații săi Paul Alexandru și Ludovic Iosif, Anton Sigismund Stoica de Szala va fi ales, la 25 aprilie 1749, Episcop catolic, cu sediul la Alba Iulia. Dintre realizările sale, în calitate de Episcop, amintim: întemeierea Seminarului teologic din Alba Iulia (1753); construirea principalului altar al Catedralei romano-catolice (alocând 9.000 florini); consolidarea instituției episcopale la scara Principatului, printr-o susținută activitate teologică și managerială etc. În urma decesului din 21 aprilie 1770, la Mediaș, Anton Sigismund Stoica este înmormântat în Catedrala din Alba Iulia, lăsând 60.000 de florini pe seama instituțiilor conduse ori întemeiate de-a lungul vieții⁷.

Privite din perspectiva unor identități culturale tipice pentru Principatul transilvănean în veacul Luminilor, cele peste 350 de cărți, donate de Anton Sigismund Stoica de Szala pe seama Seminarului, pot fi clasificate, în termeni concisi, în: *libri theologici, libri classici graeci et latini, libri juridici, libri historici, libri philosophici, libri philologici, libri medici, dictionaria* ș. a. O astfel de interpretare și grupare a cărților din catalog conturează nu numai un impresionant și variat orizont livresc de factură enciclopedică din veacul Luminilor, tipică pentru educația particulară a unui intelectual care obținuse doctoratul la Paris⁸, pentru care putem identifica mai multe analogii, cu lumea cărților din bibliotecile Blajului, ci și cu particularitățile de conținut ale învățământului superior din Transilvania în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea⁹, când predomina o orientare teologică și umanistică.

Nu trebuie să ne surprindă numărul precumpănitor din grupa *libri theologici*, dacă avem în vedere pregătirea intelectuală dar și activitatea donatorului, situație care pledează pentru o indiscutabilă identitate culturală. Constatarea este, până la un anumit punct, similară cu prezența consistentă a literaturii teologice printre cărțile bibliotecilor de la Blaj după mijlocul secolului al XVIII-lea. Au fost identificate, de pildă, *Biblia Vulgate editionis, Biblia Hungarica* (ed. Georgius Komáromius, Gasparus Károlus); *Novum Testamentum Slavonicum, Novum Testamentum Graecum* ș. a. Mai mult, între cărțile donate am identificat titluri și autori, care pot fi grupate după cum urmează: *sfinții părinți ai Bisericii* (Augustinus cu *Opera omnia*, 8 volume; Sanctus Bernardus, *De consideratione*; Petrus Chrysologus, *Sermones*; Sanctus Hieronymus, *Opera omnia*; Joannes Chrysostomus, *Opera omnia*)¹⁰; *orizont teologic catolic din secolele XVI-XVIII* (Giovanni Bona, *Via Compendii ad Deum, De Sacrificio Missae*; Carolus Borromeus, *Regulae oblatorum*; Jacques-Benigne Bossuet, *Defensio Declarationis Cleri Gallicanis, Expositio Doctrinae Catholicae, Historia Doctrinae*

Protestantium; Clemens Burghisianus, *Tuba Apostolica*; Johannes Buxtorfius, *Lexicon Hebraicum*; Bartholomaeus Comazzius, *Politica e Religione*; Filippo Fontana de Ravena, *Tyrocinium Episcoporum*; Franciscus de Sales, *Philothea, Synopsis Vitae*; Jean-Baptiste Gonet, *Manuale Tomistarum*; Daniel Huet, *Demonstratio Evangelica*; Petrus de Marca, *De Concordantia Sacerdotiis et Imperii*; Jacobus Marcantius, *Hortus Pastorum*; Tiburtius Navarrus, *Manu ductio ad praxim Executionis*; Laurentius Sculpulus, *Certamen Spirituale*)¹¹; *exegeză ieșuită* (Gabriel Antoine, *Theologia Moralis, Theologia Universa Speculativa, Dogmatica, Artes Iesuiticae*; Martinus Becanus, *Manuale Controversiarum, Compendium Manualis Controversiarum*; Johannes Busaeus, *Panarion*; Augustinus Calmet, *Commentarium in Universam S[ancta] Scripturam, Dissertatio in Praedestinationes, Dissertationes in Libros Veteris Testamenti*; Petrus Canisius, *Cathechismus Major*; Stephanus Csete, *Sermones Sacrae, Predikációi*; Antonius Erber, *Peripatetica*; Georgius Káldi, *Biblia Hungarica, Praedikációi, Káldi György a tíz parantsolat Magyarázása*; Petrus Pázmány, *Imádságos Könyve*; Paulus Segnerus, *Instructio Confessarii*; Guilielmus Stanihurstius, *Historia [Chris]ti patientis*; Martinus Szentiványi, *Motiva Quinquaginta*; Immanuel Tremellius, *Biblia Sacra* (versio); Bernhard Van-Espen, *Opera Omnia*)¹².

Prezența destul de consistentă a unor autori și titluri, care ilustrează antichitatea clasică greco-romană, în lista cărților donate de Anton Sigismund Stoica de Szala pe seama Seminarului, este cât se poate de firească, dacă ținem seama de specificul culturii și educației în Europa secolului Luminilor, la care trebuie să atașăm și profilul spiritual al donatorului. Menționăm, în acest sens: Boethius, *De Consolatione Theologica*; Iulius Caesar, *De Bello Gallico*; Catulus, Tibullus, Propertius; Marcus Tullius Cicero, *Epistolae ad familiares* (2 titluri), *Orationes Selectae*; Epictet, *Enchiridion*; Eutropius; Aeneas Lucius Florus, *Rerum Romanarum*; Horatius; Juvenal, Persius, *Satirae*; Justinus, *Historiae Philippicae*; Lucianus, *Opera latine et graece*; Martialis, *Epigrammata*; Cornelius Nepos; Petronius, *Satiricon*; Plinius, *Epistolae*; Sallustius, *Opera*; Salvianus, *Opera*; Sulpitius Severus, *Sacrae Historiae*; Publius Cornelius Tacitus, *Annales, Opera*; Virgilius; Xenophon, *Opera*)¹³. Marea majoritate a autorilor și titlurilor reprezentând antichitatea clasică greco-romană este prezentă, după cum dovedesc investigațiile de până acum, și în lumea școlilor Blajului după mijlocul secolului al XVIII-lea, efectuate asupra unor cataloage unor biblioteci ori liste de cărți ale profesorilor de aici. Ne gândim, mai ales, la *Inventarium librorum Balasfalvae in Residentia Ep[iscop]ali [...]*, redactat în 1747, cărțile fiind strânse prin dispoziția Vicarului general Petru Pavel Aron, volumele provenind de la episcopii Ioan Giurgiu-Patachi și Inochentie Micu-Klein. Tot aici adăugăm informațiile din *Inventarium seu Conscriptio omnium Rerum mobilium Instrumentorum Litteralium [...]*, redactat la sfatul Episcopului Grigore Maior¹⁴, în primăvara anului 1777.

Cu trimitere directă la pasiunea pentru literatura juridică a Episcopului donator, care și-a susținut

doctoratul în drept canonic la Paris, ne apar și *libri juridici* identificate în catalog, prin diferiți autori și titluri. Ni se par reprezentative: *Aurea Bulla Caroli VI Imperatoris*; *Corpus Juris Canonici*; *Corpus Juris Civilis*; Arnoldus Corvinus, *Jus Canonicum*; Josephus Cserei, *Praxis Procuratoria*; *Decreta Regnum Hungariae, qui Transylvania possederunt*; Andreas Valerius Desselius, *Erotemata Juris Canonici*; *Dissertatio de Jure Publico Imperii Romani*; Ludwig Engel, *Collegium Juris Canonici*; Greneik, *Examen Juris Canonici*; Hugo Grotius, *Epistolae*; *Manuale Jurisperitorum Hungariae*; *Idaea Actionum Juridicarum*; Ioachim Hoppius, *Commentatio ad Institutiones Iustinianaeas*; *Manuale Jurisperitorum Hungariae*; Joannes Pontas, *Dictionarium Casuum Conscientiae*; *Praerogativae Cleri Hungariae*; *Rubricae Juris Hungarici*; Samuel Puffendorfius, *De officio Hominis et Civis*; *Synopsis Juris Hungarici cum Notis*; *Syntagma Juris Hungarici*; *Systema Praxis Criminalis Hungariae*; Stephanus Verbözius, *Tripartitum*; Zvezius, *Jus Canonicum*¹⁵.

Libri historici este o altă categorie de cărți, bine reprezentată în document, care pledează pentru o distinctă identitate culturală, pornind de la universul livresc al listei lui Anton Sigismund Stoica de Szala. Din cele peste 50 de volume de istorie, incluse în *Catalogus Librorum*, multe dintre ele ilustrează, după cum era de așteptat, istoriografia Antichității, prin autori ca Iulius Caesar, Eutropius, Marcus Iunius Iustinus, Cornelius Nepos, Caius Plinius Caecilius Secundus-Minor, Caius Sallustius Crispus, Salvianus, Publius Cornelius Tacitus, Xenophon ș. a. Însă, prețioase sub aspect documentar ne apar și lucrările unor istorici medievali ori ai epocii premoderne, între care ne-au atras atenția: *Breviarum Politicorum*; *Brevis Chrono-Logia Ecclesiasticae ac Civilis Historiae*; Philippus Brietius, *Annales Mundi*; *Epitome Historiae Byzantinae*; Cantellius, *De Romana Republica*; *Epistolae duae de Moribus Turcarum ac septem Asiae Ecclesiis*; *Epistolae Mathiae Corvinus Regis Hungariae pars I-a* (2 titluri); *De Moribus Turcarum*; *Dissertatio Historico Phisica de Montibus Hungariae*; *Epitome Historiae Byzantinae*; Franciscus Fasching, *Nova Dacia*; Georgius Hornius, *Orbis Imperans*; Johannes Ionostonus, *Historia Civilis et Ecclesiastica*; Kasius, *Historia Regni Hungariae*; Kolb, *Series Romanorum Pontificum*; Samuel Kölöseri, *Auraria Romano-Dacica*; Pomponius Laetus, *Compendium Historiae Universalis*; Frederich Adolph Lampe, *Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transylvania*; *Compendium, Synopsis Historiae Sacrae*; Niccolò Machiavelli, *Princeps cum Animadversionibus*, *Princeps cum Refutatione*; Jacobus Masenius, *Historia Caroli V et Ferdinandi I*; *Respublica et Status Regni Hungariae*; Petrus de Reva, *Sacra Regni Hungariae Corona*; *Rudimenta Historica*; Georgius Schwandtnerus, *Scriptores Rerum Hungaricarum*; Ioannes Sleidanus, *De Quatuor Summis Imperiis babylonico, persico, graeco et romano*; Samuel Timon, *Epitome Chronologica Rerum Hungaricarum*, *Purpura Pannonica*, *Synopsis Nova Chronologia Regnorum Hungariae*, *Antiquae Hungariae*; Victor Vitensis, *Historia Persecutionis Vandalicae cum Notis Theodorici Ruinard*¹⁶.

În același context al cercetării se profilează suma de *libri philosophici* depistată printre titlurile din *Catalogus Librorum*, care au avut un rol important în pregătirea intelectuală a Episcopului din Alba Iulia, mai ales dacă avem în vedere interferențele culturale între teologie și filosofie, în Antichitate, Evul Mediu dar și în perioada premodernă. Menționăm, în această ordine de idei: Anicius Manlius Severinus Boethius, *De Consolatione Theologica*; Epictet, *Enchiridion*; Diogene Laertius, *De Vitis Clarorum Philosophorum*; Lucianus Samosatensis, *Opera Latine et Graece*; La acest segment cultural mai adăugăm: Eusebius Amort, *Philosophia*; Johannes Claubergius, *Logica Christiana*; *Clerici Opera Philosophica* (4 volume); René Descartes, *Philosophia*; *Entretiens sur la Metaphysique* (2 volume); Brisacenus Gervasius, *Cursus philosophicus, brevi et clara methodo in tres tomulos distributus*; Prosperus Lorentius Lambertinus, *Casus Conscientiae*; Gottfriedus Wilhelmus Leibnitiis, *Epistolae*; Thomas Morus, *Utopia*¹⁷.

Pe parcursul investigației asupra documentului au fost identificate și câteva *libri philologici*, care indică sfera culturală a literaturii și gramaticii, la mare cinste în bibliotecile și colecțiile de cărți în perioada medievală și premodernă. Cercetătorul poate întâlni autori și titluri, pentru început, nume reprezentative pentru universul filologic al Antichității, între care: Catullus, Tibullus, Propertius; Marcus Tullius Cicero, *Epistolae ad Familiares* (2 volume), *Orationes Selectae*; Juvenal; Martial, *Epigrammata*; Persius, *Satirae*; Petronius, *Satiricon*; Salvianus, *Opera*; Virgilius¹⁸ ș. a. Pe lângă autorii clasici greci și latini, care onorează orice orizont filologic din veacul Luminilor, *Catalogus Librorum* ne propune și alți autori sau lucrări reprezentative, între care menționăm: *Les Admirables*; Ioannes Avdoenus, *Epigrammata*; John Barclay, *Argenis, Paraenesis ad Sectarios, Satyricon*; Erasmus Roterdamus, *Civilitas Morum, Colloquia, De conscribendis Epistolis, Encheiridion Militis Christiani, Laus Stultitiae*; Fr. Salignac de la Mothe Fénelon, *Telemachus, Telemachus Latinus*; *Institution d'un Prince, Lettres francaises, Lettres de Flechie*; Franciscus Petrarcha, *De Remediis utriusque Fortunae*; Sautel, *Lusus poetici; Versus Sententiales*; Franciscus Vagner, *Phraseologia; Versus sententiales*¹⁹. Utile ne apar câteva lucrări, tot din universul filologic, adevărate instrumente de lucru pentru fostul proprietar dar și pentru studioșii de la Seminar, precum *gramatici, dicționare, lexicoane* de genul: *Grammatica Graeca* (2 volume); *Grammatica Hebraica*; *Ianuae in Linguam Graecam Vestibulum*; *Institutiones Linguae Hebraicae; Modus facilis discendi linguam Turcicam Gallice*²⁰. La această categorie se mai adaugă: Ioannes Buxtorfius, *Lexicon Hebraicum* (2 volume); *Dictionarium Latino-Gallico-Italicum*; Febure, *Dictionarium Locorum Biblicorum pro Articulis fidei*; Johannes Jacobus Hoffmannus, *Lexicon Universale* (4 volume); Franciscus Párisz Pápai, *Dictionarium Hungaricum*; Ioannes Pontas, *Dictionarium Casuum Conscientiae* (3 volume)²¹.

Alături de lucrările din sfera științelor umaniste, se înscriu, pornind de la universul livresc depistat în

Catalogus Librorum, titluri din domeniul științelor exacte, între care au fost depistate cărți de *medicină, geografie și matematică*. Utile ni se par, pentru cultura enciclopedică a Episcopului Anton Sigismund Stoica de Szala, *libri medici* de genul: *Arca Medica adversus Animi Morbos*; Stephanus Blancardus, *Anatomia*; Ioannes Busaeus, *Panarion, hoc est Arca medica variis*; Lucius Cardus, *Magnatia Medico-Chimica*; Philippus Grünlingius, *De Tripitici in Medicina*; Henricus Regius, *Medicinae*; Johannes Jacobus Hoffmannus, *Opera Omnia Physico-Medica*; *Institutiones Medicinae rationalis*; *Pax Corporis*; Lazarus Riverius, *Praxeos Medicae* (2 volume); Sampskius, *Promptuarium Medico Practicum* (2 volume); Scheltramerus, *De auditu et aliorum Opusculum Medica*; Abrahamus Scultetus, *Aramentarium Chirurgicum*; Justus Iohannes Torkos, *De Thermis Pösthensibus*; Ioannes Jacobus Waldschmidius, *Institutiones Medicinae*²².

Între lucrările cu caracter științific au fost identificate și lucrări de *matematică* (*Algebra*; Tákvei, *Elementa Geometriae*), *astronomie* (Athanasius Kircherius, *Iter exstaticum Coeleste*), *geografie* (*Dissertatio Historico Physica de Montibus Hungariae*; Jeremias Drexelius, *Aurifodina*; *Geographia Globi Terra quae Synopsis*)²³.

Investigarea punctuală efectuată asupra informațiilor din *Catalogus Librorum ab Excellentissimo Illustrissimo ac Reverendissimo Domino Piae Memoriae Sigismundo Antonio Sztojka L[ibero] B[arone] de Szala Antiquo Episcopo Transyl[vaniae] ultima voluntate Seminario Ep[iscop]ali Albensi Incarnate Sapientiae Legatorum Ordine Alphabetico digestus* sugerează, după cum am încercat să demonstrăm mai sus, un apreciabil orizont livresc iluminist de factură enciclopedică, în raport direct cu pregătirea spirituală și cu activitatea fostului Episcop catolic din Alba Iulia. Titlurile din diferite domenii ale culturii și științei, depistate în contextul investigațiilor, rămân o dovadă convingătoare pentru carte în veacul al XVIII-lea, înțelesă din perspectiva sintagmei „l'utilité comme impérial”²⁴. De altfel, ne aflăm în prelungirea fenomenului circulației valorilor culturale europene în veacul al XVIII-lea și-a consecințelor sale, în lumea Bisericii catolice din Marele Principat al Transilvaniei, indicând de fapt diversificarea rețelei câtorva „coridoare culturale” în Europa Est-Centrală²⁵.

Bibliotecile ori colecțiile de cărți au facilitat dialogul reprezentanților intelectualității transilvănene cu Europa civilizată, având în vedere studiile universitare și activitatea bisericească a lui Anton Sigismund Stoica de Szala. Astfel de instituții livrești, mai mari ori mai mici, au fost mijlocitoare de curente culturale ori idei între diferite centre culturale din centrul și estul continentului, într-o vreme în care comerțul cu tipăriturile începe să ia amploare și să-și arate roadele. Este vorba, în situația de față, de o relaționare între diferite centre culturale, bisericești și politice ale Imperiului Habsburgic multiethnic, în spiritul formulei *Centru – Periferie*. Avem în vedere legăturile pe care le întreținea un centru bisericesc și cultural, cum a fost Alba Iulia, cu diferite

instituții specializate (biserici, biblioteci, librării etc.) din Europa est-centrală. În fond, a fost un proces istoric „de longue durée”, important prin consecințele imediate și îndepărtate, în medii culturale, politice și sociale ale Transilvaniei. Un astfel de proces pledează – indiscutabil – pentru orientarea Episcopului din Alba Iulia către cărți reprezentative ale epocii Luminilor, în raport direct cu universul pregătirii sale, pentru care centrul bisericesc, cultural și școlar al Blajului poate fi un reper al viitoarelor investigații comparatiste²⁶.

Cartile donate de Episcopul catolic Anton Sigismund Stoica de Szala pentru folosul studenților de la Seminarul din Alba Iulia conturează un impresionant orizont livresc de factură enciclopedică din veacul Luminilor, tipic pentru educația un slujitor al Bisericii, care obținuse un doctorat în drept canonic la Paris. Sugerând, chiar la nivelul cercetării de acum, când au fost identificate în biblioteci, pe baza unor însemnări de proprietate, numai 10 volume (în colecția Bibliotecii Batthyaneum și-a Institutului Teologic Romano-Catolic)²⁷, o clară orientare teologică și umanistică, fără să lipsească științele practice ori exacte, autorii și cărțile donate sunt ilustrative pentru iluminismul european timpuriu, *Aufklärung* și reformismul tereziano-iosefin, chiar orientarea culturală și politică *La Encyclopédie française* etc. Sunt câteva din urmările directe ale celei de a doua revoluții a cărții europene și în ceea ce privește debutul mediatizării cărții în anumite pături de cititori. În plus, este și o dovadă convingătoare a conținutului învățământului de la „Seminarium Sapientiae Incarnate Albensis Transilvaniae”, căci volumele donate erau destinate studioșilor de aici, informațiile din *Catalogus Librorum* indicând, simbolic evident, explozia difuzării producției de carte enciclopedică²⁸. Evident, suntem în fața câtorva perspective iluministe în procesul dezvoltării culturii de bibliotecă și în diversificarea activismului social-politic în această parte a Europei, adică în Cetatea Vauban din Alba Iulia.

Note:

1. Iacob Mârza, *Collections des livres appartenant aux professeurs de Blaj/Blasendorf (Transylvanie) à l'époque des Lumières*, în 13. *Kongress zur Erforschung des 18. Jahrhunderts*, 25.-29. Juli 2011, Graz/ Austria, p. 89. Vezi și idem, *Libraries and Book Collections of the Teachers of Blaj during Enlightenment*, în *Historical Yearbook*, București, X, 2013, p. 77-94.

2. Cf. Frédéric Barbier, *Lumières du Nord. Imprimeurs, libraires et „gens du livre” dans le Nord au XVIII-ème siècle (1701-1789)*. Avec la collaboration de Sabine Juratic et de Michel Vangheluwe, Genève, „Droz”, 2002. Vezi și: Albert Labarre, *Histoire du livre*, Paris „PUF”, 1985; Michel Vernus, *Histoire du livre et de la lecture: de l'invention de l'imprimerie à nos jours*, Dijon, Éd. Bibles, 1995; Roger Chartier, *L'Ordre des livres. Lecteurs, auteurs, bibliothèques en Europe entre XIV-ème et XVIII-ème siècle*, Aix-en-Provence, „Alinea”, 1992; idem, *Lecturi și cititori în Franta Vecchiului Regim*. Traducere din limba franceză de Maria Carпов, București, „Meridiane”, 1997 ș. a.

3. Vezi, între altele: *Liber librorum. Cinq mille ans d'art du livre*. Présenté par Hendrik D. L. Vervliet. Introduction de Herman Liebaers, Bruxelles, „Arcade”, MCMLXXIII, p. 393-471; Albert Flocon, *Universul cărților. Studiu istoric de la origini până la sfârșitul secolului al XVIII-lea*. Traducere de Radu Berceanu. Cu o postfață de Barbu Theodorescu, București, Edit. Șt. și Enc., 1976, p. 332-386; Frédéric Barbier, *Histoire du livre*, 2-ème édition, Paris, Armand Colin, 2009, p. 177-256.
4. Vezi Iacob Mârza, *O listă cu cărți de la Episcopul Anton Sigismund Stoica de Szala (1699-1770)*, în *Apulum*, XII, 1974, pp. 329-359. Documentul va fi citat, în continuare, prescurtat: *Catalogus Librorum*.
5. Biblioteca Națională a României, Filiala Batthyaneum Alba Iulia, ms. XI 271, f. 1 r. – 11 v.
6. Iacob Mârza, *O listă cu cărți*, pp. 329-359.
7. Diverse date biografice la: Antonius Szeredai, *Series antiquiorum, et recentiorum episcoporum Transilvaniae*, A[lb]ae Carolinae, 1790, p. 229-235; Beke Antal, *Az erdélyi egyházmegyei papnövelde történei vázolata*, Károly Fehérvár, 1870, p. 17-18, 33-34, 43-44, 54-58, 75-75, 85; Temesváry János, *Őt erdélyi püspök rangemelése*, Kolozsvár, 1910, p. 20-28; Marton József, *Papnevelés az erdélyi egyházmegyében 1753 –tól 1918 –ig*, Budapest, 1993, p. 73-83; *Seminarium Incarnatae Sapientiae Emlékönyv a 250 éve alapított Gyulafehérvári Papnevelde Jubileuma alkalmából*. Szerkesztette: Dr. Marton József, Kolozsvár, 2003, p. 12-13.
8. *Ibidem*. Vezi, recent, sugestii pentru cercetări comparatiste, Frédéric Barbier, *Histoire des bibliothèques d'Alexandrie aus bibliothèques virtuelles*, Paris, „Armand Collin”, 2013, p. 169-196.
9. Pentru orientări bibliografice, vezi: *Istoria românilor. Vol. VI. Români între Europa clasică și Europa Luminilor (1711-1821)*, București, Edit. Enc., 2002, p. 834-880; *Istoria învățământului din România Vol. I (de la origini până la 1821)*, București, Edit. Did. și Ped., 1983, p. 230-416; Nicolae Albu, *Istoria învățământului românesc din Transilvania până la 1800*, Blaj, „Lumina”, 1994, p. 113-334; Lucia Protopopescu, *Contribuții la istoria învățământului din Transilvania 1774-1805*, București, Edit. Did. și Ped., 1966, p. 47-186, 229-236, 241, 249, 251-263, 283-333; Ileana Bozac, Pompiliu Teodor, *Învățământul românesc din Transilvania în secolul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea*, în *Din istoria pedagogiei românești*, II, București, Edit. Did. și Ped., 1966, p. 142-170; Ioan Marin Mălinaș, *Situația învățământului bisericesc al românilor în contextul reformelor școlare din timpul domniei împărătesei Maria Tereza (1740-80), a împăraților Iosif al II-lea (1780-90) și Leopold al II-lea (1790-92). Contribuții privind relațiile româno-austriece*, Oradea, „Mihai Eminescu”, 1994, p. 46-62, 119-120.
10. Iacob Mârza, *O listă cu cărți*, p. 343, 349-351.
11. *Ibidem*, p. 349-356. Informații sumare despre autori: *Bibliographie universelle ancienne et moderne*, 1-85, Paris, Michaud frères [et Beck], 1811-1862; C. von Wurzbach, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 1-60, Wien, L. C. Zapianski, 1856-1890; *Allgemeine deutsche Biographie*, 1-56, Leipzig, Duncker & Humblot, 1875-1912; *Wetzer und Welte's Kirchenlexikon oder Encyclopädie der katholischen Theologie und ihrer Hülfwissenschaften*, 1-13, Freiburg im Breisgau, Herdersche Verlagshandlung, 1882-1903; *The Catholic Encyclopedia*, I-XVI, New York, The Encyclopedia Presse, [1904-1914]; *Lexikon für Theologie und Kirche*. Zweite, neubearbeitete Auflage des kirchenlichen Handlexikons, I-X, Freiburg im Breisgau, Herder, 1930-1938.
12. Iacob Mârza, *O listă cu cărți*, p. 349-356.
13. *Ibidem*, p. 349-356. Date biografice în *Scritori greci și latini*. Coordonatori N. I. Barbu, Adelina Piatkowski, București, Edit. Șt. și Enc., 1978.
14. Cf. Iacob Mârza, *Libraries and Book Collections*, p. 81-83.
15. *Idem*, în *Apulum*, XII, 1974, p. 349-356.
16. *Ibidem*, p. 335-338, 349-356.
17. *Ibidem*, p. 338-339, 349-356.
18. *Ibidem*, p. 339-340, 349-356.
19. *Ibidem*, p. 340-341, 349-356.
20. *Ibidem*, p. 341, 349-356.
21. *Ibidem*, p. 341-342, 349-356.
22. *Ibidem*, p. 342, 349-356.
23. *Ibidem*, p. 342, 349-356.
24. Frédéric Barbier, *Histoire des bibliothèques d'Alexandrie aus bibliothèques virtuelles*, p. 197 sqv.
25. Cf. Victor Neumann, „Coridoare culturale” în *Europa est centrală. Biblioteca luministă de la Blaj*, în *Familia*, Oradea, V, 25 (125), 3 (283), 1989, p. 9; *idem*, *Tentația lui Homo europaeus. Geneza spiritului în Europa Centrală și de Sud-Est*, p. 147-220.
26. Vezi Iacob Mârza, *Enlightenment Books in Romanian Libraries in Transylvania from the middle of the 18th Century to the first Decade of the 19th*, in *Enlightenment and Romanian Society*. Edited by Pompiliu Teodor, Cluj- Napoca, „Dacia”, 1980, p. 55-67; *idem*, *Horizon livresque des Lumières dans les bibliothèques roumaines de Transylvanie depuis le milieu du 18e siècle jusqu'aux premières decennies du 19e*, in *Transactions of the Sixth International Congress on the Enlightenment*, Brussels, July 1983, The Voltaire Foundation, At the Taylor Institution, Oxford, 1983, p. 251-252; *idem*, *Orizont livresc iluminist în bibliotecă românești din Transilvania (mijlocul secolului al XVIII-lea – primele decenii ale secolului al XIX-lea)*, în *Apulum*, XXVI, 1990, p. 447-464.
27. *Idem*, *O listă cu cărți*, p. 333, 356-358.
28. *Idem*, *Libraries and Book Collections*, p. 77-94. Vezi și direcții ale cercetării la István Monok, *Identité culturelle, identité nationale: les bibliothèques institutionnelles en Hongrie et en Transylvanie au XVIII-e siècle*, în *Un'istituzione dei Lumi: la biblioteca. Teoria, gestione e pratiche biblioteconomiche nell'Europa dei Lumi*. Convegno Internazionale, Parma, 20-21 maggio 2011. A cura di Frédéric Barbier, Andrea De Pasquale, Parma, Museo Bodoniano, 2012, pp. 209-228.

Bibliography:

- Barbier Frédéric. *Lumières du Nord. Imprimeurs, libraires et „gens du livre” dans le Nord au XVIII-ème siècle (1701-1789)*. Avec la collaboration de Sabine Juratic et de Michel Vangheluwe, Genève, Droz, 2002.
- Beke Antal. *Az erdélyi egyházmegyei papnövelde történei vázolata*, Károly Fehérvár, 1870.
- Flocon Albert. *Universul cărților. Studiu istoric de la origini până la sfârșitul secolului al XVIII-lea [The world of books]*. Traducere de Radu Berceanu. Cu o postfață de Barbu Theodorescu, București, Edit. Șt. și Enc., 1976.
- Labarre Albert. *Histoire du livre*, Paris „PUF”, 1985.
- Lexikon für Theologie und Kirche*. Zweite, neubearbeitete Auflage des kirchenlichen Handlexikons, I-X, Freiburg im Breisgau, Herder, 1930-1938.
- Mârza Iacob. *O listă cu cărți de la Episcopul Anton Sigismund Stoica de Szala (1699-1770) [A list of books from the Bishop Anton Sigismund Stoica de Szala (1699-1770)]*. In *Apulum*, XII, 1974, p. 329-359.
- Mârza Iacob. *Enlightenment Books in Romanian Libraries in Transylvania from the middle of the 18th Century to the first Decade of the 19th*. In *Enlightenment and Romanian Society*. Edited by Pompiliu Teodor, Cluj- Napoca, „Dacia”, 1980, p. 55-67.
- Mârza Iacob. *Libraries and Book Collections of the Teachers of Blaj during Enlightenment*. In *Historical Yearbook*, București, X, 2013, p. 77-94.
- Monok István. *Identité culturelle, identité nationale: les bibliothèques institutionnelles en Hongrie et en Transylvanie au XVIII-e siècle*. In *Un'istituzione dei Lumi: la biblioteca. Teoria, gestione e pratiche biblioteconomiche nell'Europa dei Lumi*, Parma, Museo Bodoniano, 2012, p. 209-228.
- Scritori greci și latini [Greek and Latin writers]*. Coordonatori N. I. Barbu, Adelina Piatkowski, București, Edit. Șt. și Enc., 1978.
- Wurzbach C. von. *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich*, 1-60, Wien, L. C. Zapianski, 1856-1890.